

CHARLES Q. WU

Imígyen szóla Laozi

DAODEJING

Új fordítás kommentárokkal

CHARLES Q. WU

Imigyen szóla Laozi

DAODEJING

Új fordítás kommentárokkal

Kossuth Kiadó

A kiadás alapja:
Charles Q. Wu: *Thus Spoke Laozi.*
A New Translation with Commentaries of
Foreign Language Dao De Jing.
Teaching and Research Press, Beijing, 2013.

外研社

Fordította
Madaras Réka

Szerkesztette
Darvasi Ferenc

ISBN 978-963-09-9489-7

Minden jog fenntartva

© Foreign Language Teaching and Research Press 2013
© Kossuth Kiadó 2019
© Hungarian translation Madaras Réka 2019

Felelős kiadó Kocsis András Sándor,
a Kossuth Kiadó Zrt. elnök-vezérigazgatója
A kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének a tagja
Műszaki vezető Papp Miklós
Nyomdai előkészítés Badics Ilona
Korrektor Virág Ildikó

www.kossuth.hu / kiado@kossuth.hu

Tartalom

Köszönetnyilvánítás	7
Bevezetés	11
Első rész: <i>Dao</i>	27
Második rész: <i>De</i>	125
Kínai fogalmak mutatója	229
Felhasznált irodalom	231
A szerzőről	235

Köszönetnyilvánítás

Először is megragadom a lehetőséget, hogy Shui Tiantong, Xu Guozhang és Wang Zuoliang professzorok emlékének adózzak. Ők voltak azok, akik az angol nyelv és irodalom szépséges kertjébe bevezettek engem. Tisztelettel emlékezem a Columbia egyetemi mentoromra, néhai Karl Kroeber professzorra, aki „nem arra tanított, hogy mit gondoljak, hanem hogy miként gondolkodjak”, és aki lehetővé tette számomra, hogy elmerülhessek Wordsworth művészetének lehetséges taoista olvasatában. Kroeber tanár úr a PhD-m megszerzése után arra biztatott, hogy még tovább mélyedjek el e témában, én viszont ezt követően kínai tanulmányokba fogtam.

Ekkor történt, hogy régi barátom, Chen Huixian megismertette a *qigong* csodálatos világával, a taoista tradíció eme újjáélesztett örökségével. Bemutatott a tanítványainak és felkért, hogy tartsak neki előadásokat a *qigong* filozófiai alapjairól. A *Daodejing** 41. fejezetében említett „kiváló tanítványok”-hoz hasonlóan Chen asszony

---

* Pinyin átírás hangsúlyjelekkel: *Dàodéjīng*; Wade–Giles átírásban: *Tao Te Ching*; az Akadémiai Kiadó *Keleti nevek magyar helyesírása* alapján: *Tao-tö-king*; Weöres Sándor nyomán: *Tao Te King*.

tanítványai nem csupán szorgalmasan tanulmányozták, hanem a gyakorlatban is alkalmazták a *Dao* alapelveit, miközben egy önmaguk és mások számára egyaránt jobb élet után kutattak. Ezek a diákok és mások is, akik az előadásaimat hallgatták, a tanárain is egyben, akiknek köszönettel tartozom.

A *Dao*-ról való tudásom átadásának útján volt szerencsém találkozni a taoizmus legtermékenyebb kínai tudósával, Zhan Shichuang professzorral, a Szecsuan Egyetem tanárával. Együtt vezettünk egy kutatóutat Kína taoista hegyeihez és templomaihoz. Mélyreható és inspiráló előadásokat tartott, akadémiai művei pedig rendkívül informatívak és egyediek.

A kutatóúton társunk volt nagyszerű barátunk, Brenda Nielson is, aki igen beható ismerője a taoizmusnak, és aki színdarabokat és regényeket is írt a kultúrák keveredéséről. Brenda nagyon segítőkész szaktanácsadónak bizonyult, ugyanakkor ennek a projektemnek lelkes támogatója is volt.

Másik konzulensem, akinek szintén hálával tartozom, Lynn Connor Kína-történész. Lynn osztozik a klasszikus kínai kertek taoista szimbolizmusa iránti érdeklődésemben. Egy középiskolai tanár alaposágával olvassa szövegeimet és osztja meg velem hasznos észrevételeit.

Szívélyes köszönetem az Idegen Nyelvű Oktatási és Kutatási Kiadó (*Foreign Language Teaching and Research Press*) vezetőinek és munkatársainak, akik nagylelkűen befogadták a kéziratot, és kialakították a könyv végső változatának elegáns formáját. Külön ki-

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

emelném a szerkesztő asszony, Meng Jiawen magas fokú szakértelmét és baráti együttműködését.

Ezt a hosszadalmas projektet természetesen nem tudtam volna véghezvinni feleségem, Diane D. Ma szerető türelme és gondoskodása nélkül. Ezt a könyvet neki ajánlom.

Bevezetés

A *Daodejing* oly sok angol fordítása után mi végre még egy?

(Moss Roberts, 2001)

A *Daodejing* valószínűleg több angol fordítást megért,
mint bármelyik más világirodalmi mű.

(Roger Ames, 2003)

Ha ilyen jeles sinológusok, mint Roberts és Ames professzor urak szükségesnek érzik megindokolni saját fordításuk létjogosultságát, ez a kései kísérlet sem mentesülhet ez alól. Nincsenek újonnan felfedezett kézírataim, melyek indokolnák új fordításomat. Valamely szaktudomány friss nézőpontját sem ígérhetem. Azonban Laozi halhatatlan művének végtelen mélysége és – ebből következően – átültetésének szabadsága lehetőséget ad arra, hogy egy új – kommentárokkal megtámogatott – fordítás segítségével az olvasót még egy lépéssel közelebb vigyük ahhoz, amit Laozi ténylegesen mond, és ahogyan elmondja. Ezért adtam könyvemnek az *Imigyen szóla Laozi* címet, nem pedig azért, mert Laozit egy másik Zarathustrának vagy Nietzschének tekinteném. Értelemszerűen, Laozi valódi mondanivalója nagymértékben interpretáció kérdése, viszont a két nyelvű szöveg és a kommentárok segítségével a kedves olvasó részese lehet annak az „aha!” érzésnek, hogy „Most már értem, mit akar

mondani Laozi”. E bevezetőben bemutatom, milyen megközelítést alkalmaztam azokban a kérdésekben, melyekkel minden fordító szembesül.

Szerzőség

Ha történeti kontextusban akarjuk megérteni Laozit és a neki tulajdonított művet, azzal a nagy kihívással szembesülünk, hogy a szerző életére vonatkozóan rendkívül kevés adat áll rendelkezésünkre. Anélkül, hogy különösebben elmélyülnék ebben a témában, magam is – hasonlóan sok tudóstársamhoz – arra az életrajzi adatra támaszkodom, amely a Han kori történész, Sima Qian (kb. Kr. e. 145–90) monumentális művében, *A történész feljegyzéseiben* található. E forrás szerint Laozi eredeti neve Li Er vagy 李耳, illetve Dan vagy 聃. Születési helye Quren falu, mely Lai járásban, Ku megyében, a Chu királyság területén volt található. Ő gondozta a Zhou dinasztia királyi archívumait. Laozi körülbelül húsz évvel volt idősebb Konfuciusznál (Kr. e. 551–479), és a két férfiú akkor találkozott egymással, amikor Konfuciusz harmincéves lehetett. Vagyis Laozi – akárcsak Konfuciusz – két történelmi korszak határán élte életét. E korszakokat Kínában Tavasz és ősz korszak (Kr. e. 770–476), valamint Hadakozó fejedelemségek korszaka (Kr. e. 475–221) néven tartják számon. Zavaros kor volt: a feudális államok harcban álltak egymással, és a Zhou-dinasztia hanyatlóban volt. A kor gondolkodói a legkülönbébb javaslatokkal álltak elő, és keresték a kiutat az

adott korszak zsákutcájából, ezáltal megteremtették Kína gondolkodástörténetének aranykorát. A sok szellemi irányzat közül kettőnek volt különösen nagy hatása, az egyik Konfuciusz, a másik Laozi nevéhez fűződik. Amint azt Sima Qian írja Laoziról szóló életrajzi feljegyzései végén: „Laozi tanítványai elutasították Konfuciusz tanait, Konfuciusz követői tagadták Laozi tanítását.”

Komoly történész lévén Sima Qian nem zárta ki annak lehetőségét, hogy valaki más lehetett a titokzatos Laozi. Ugyanakkor világossá teszi, hogy – véleménye szerint – ezek a verziók pusztá mendemondák. A 或曰 (huòyuē) frázissal fejezi ezt ki, melynek jelentése: „egyesek szerint”, vagy „azt mondják”. Például ilyeneket mond: „Azt mondják, hogy Laozi több mint százhatvan évet élt. Egyesek szerint kétszáznál is többet.” „Egyesek szerint Dan vagy 聃 volt Laozi, mások szerint nem.” Ezzel szemben nincsenek ilyen fenntartásai, mikor Li Er történetét meséli el. Sőt, felsorolja Laozi utódainak sorát, egészen a saját koráig. Laozi életrajzát a következő megerősítéssel zárja: „Li Er a nem-cselekvést gyakorolta, és arra ösztönözte az embereket, hogy változtassák meg magukat. Nyugalmát megőrizte, és az emberekre bízta a helyes irány megtalálását.”

Ami pedig a *Daodejing* szerzőségének kérdését illeti, Sima Qian habozás nélkül beemelte a hivatalos életrajzba a legendát, amely szerint – elvonulásra tartván, a Hangu-hágón át – Laozit meggyőzte Yin Xi, a hágó őrzője, hogy írja le a tanításait. Így született meg a halhatatlan, ötezer szavas klasszikus, melyet kezdetben *Laozi*, később *Daodejing* néven ismertek.

Azzal, hogy ragaszkodom Laozi történeti hitelességéhez, igyek-

szem ellenállni a kísértésnek, hogy olyan mitikus anyagokra hagyatkozzak, melyeket azután oltottak titokzatos életrajzába, hogy posztumusz elnyerte az istenség státuszát. Ugyanakkor, fordításommal és a kommentárjaimmal olyan személyt próbáltam megformálni, aki az ötezer karakteres szövegben megjelenő meggyőződések és kételyek összességének hangot tud adni valamiképpen. Laozi tanításainak teret és időt átívelő univerzális értéke tagadhatatlan. Különösen nagyra értékelem, hogy alkalmazhatóak a 20. és 21. századi életünkre. Viszont minden örömmel azon vagyok, hogy ne használják anakronisztikus példákat tanításainak illusztrálására, illetve, hogy semmiképpen se alkalmazzam tanításait a jelen kor eseményeinek elemzésére. Bár elismerem, hogy minden interpretáció vagy fordítás szükségszerűen szubjektív, azt vallom, jobb az olvasóra bízni a régi tanok saját tapasztalataival való összekapcsolását.

Kiadások

A *Daodejing* legerjedtebb verziója nyolcvanegy fejezetből áll, két részre osztva: az első harminchét fejezet alkotja az első részt, a *Dao*-t, a többi pedig a második részt, amelynek címe: *De*. Ez az alapszerkezet, és ennek sok variációja két fő szerkesztő-kommentátor nevéhez köthető. Az első, akinek írói álneve „Heshang gong” („A Folyó Ura”), az ő munkája a 200-as évek elejére datálódik; a második Wang Bi (226–249), a csodagyerek. Míg Heshang gong soronkénti kommentárja azonos súlyt fektetett az államvezetésre és az

önnevelésre, Wang Bi interpretációja metafizikus, és ennek köszönhetően ez a kiadás az alapszöveg rangjára emelkedett és ez lett a hitelesnek elfogadott *Daodejing*-szöveg, amely alapján az évszázadok során számtalan variáció és kommentár látott napvilágot.

Mindemellett eme klasszikus mű egyetlen kézírata sem volt ismert egészen 1973-ig, amikor a *Daodejing*nek két, sokkal régebbi, selyemre írt kéziratát meg nem találták egy ókori sírban, Mawangduiban, Hunan tartomány fővárosának, Changshának a közelében. A selyemre írt kézirat két verziója került akkor elő: az *A* szöveget valamikor Kr. e. 206–195 között másolták, míg a *B* szöveg Kr. e 194–180-ra datálódik. A sok másolási és anyaghiba ellenére ezek a legkorábbi teljes kéziratok, melyeket jelenleg ismerünk. A kéziratok nemcsak igazolták a taoista klasszikus létezését, de megoldották a kutatások néhány szövegtelmezési problémáját is. Az egyik meglepő különbség a mawangdui kézirat és Wang Bi alapszövege között a két rész sorrendje: mindkét mawangdui változatban a *De* megelőzi a *Dao* részt. E szövegek alapján Robert Henricks készített új fordítást, melynek címe: *Laozi: Te-Dao-King – Új fordítás a most felfedezett mawangdui szövegek alapján* (1989). Mindezzel együtt továbbra is a Wang Bi-féle változat a legnépszerűbb forrása az új fordításoknak, míg a mawangdui kéziratokat inkább referenciaként használják szövegek és interpretációk ellenőrzéséhez.

1993-ban, húsz évvel a mawangdui lelet felszínre kerülése után, a *Daodejing* egy még korábbi – bambuszcsíkokra írt, töredékes – változata is előkerült. Ezúttal egy régi sírból Guodianben, a Hubei tartománybeli Jingmen város közelében. Ez a legkorábbi *Daode-*

jing-kézirat, Kr. e. 300 körül keletkezett. A szakértők kíváncsiságát leginkább az az új szöveg keltette fel, mely a „太一生水 (Tài Yīshuǐ)”, vagyis „A Hatalmas Egy Megszüli a Vizet” mondattal kezdődik, amely a *Daodejing*-részleteket tartalmazó három bambuszcsíkköteg egyikén bukkant fel. Ez az új dokumentum természetesen figyelmet érdemel, és akár új fényt is vethet a klasszikusra, ám a guodiani *Daodejing* értékét csökkenti annak töredékes volta. Ugyanakkor ez a változat tovább erősíti a klasszikus mű eredetére és szerzőjére vonatkozó sejtéseket, és szintén jó referenciaanyagként szolgál viták vagy bizonytalanságok esetén.

Nem vall nagy eredetiségre, de magam is a 81 fejezetes, gazdagon kommentált Wang Bi-kiadást használom fordításom és szövegértelmezésem alapjául. Szövegellenőrzéshez forgattam a mawangdui és a guodiani kéziratokat, s egyéb variációkat is. A szövegértelmezéshez egyebek mellett Heshang gong soronkénti kommentárjait használtam. Azonban legfontosabb információforrásom Chen Guying professzor jegyzetekkel és kommentárokkal ellátott javított kiadása (Beijing, 2009). Valójában elég hűen követtem az ő szerkesztését, és nagy hasznát vettem az általa gyakran idézett történelmi kommentároknak. Az egyes interpretációk kiválasztásáról és a szerkesztési kérdésekről magam döntöttem. További megbízható forrásokra is hivatkozom, de mivel célközönségem a laikus, nem kínai olvasó, nem terhelem őket a szövegválasztásaim szerteágazó magyarázatával.

Kulcsszavak

Története során a *Daodejinget* olvasták már filozófiai és metafizikai műként, szentírásként, klasszikus önfejlesztő könyvként, kormányzási útmutatóként, katonai stratégiai alaplámpént, praktikus bölcsességek gyűjteményeként, kereszténység előtti próféciaként és így tovább. Mindegyik olvasat lehetséges, de érvényességük három kulcskifejezés alapvető megértésén múlik. Ezek a *Dao* vagy 道, a *De* vagy 德, és a *wuwei* vagy 無為.

Ha a *Daodejinget* két részre osztjuk – aminek a helyességét a ma-wangdui selyemkézirat is igazolja, igaz, hogy fordított sorrendben –, meglepő, hogy a *Dao* rész és a *De* rész egyaránt egy tagadással kezdődik, nevezetesen, hogy mi NEM az (örök) *Dao* és mi NEM a (felsőbb) *De*. Ez azt sugallja, hogy a *Dao* és a *De* fogalmak már használatban voltak Laozi idejében, és hogy ő első perctől biztosítani akarta azt, hogy az ő értelmezését ne keverjék össze a köznapi használattal. A szövegben viszont sehol sem próbál mindenre kiterjedő, absztrakt definíciót adni e két fogalomra. Stratégiája egy regényíróé, aki fokozatosan fejti ki a főszereplő karakterét, amint a történet halad előre. Ez különösen igaz a *Dao* jellemzésére.

A *Dao* szó a *Daodejing* legalább harminchat fejezetében felbukkan, gyakran többször is egy-egy fejezetben. Ezek közül talán az 1., 21., 25. és 42. fejezet a legfontosabb, ezek ugyanis közvetlenül tárgyalják a *Dao*-val kapcsolatos fontosabb kérdéseket, nevezetesen, hogy a *Dao* az univerzum eredendő forrása és mozgatója, végtelen és mobilis, megfoghatatlan és megnevezhetetlen, és mindenek-

fölött, hogy mi a jelentősége számunkra, a „tízezer dolog” számára. Ha átlátják ezeknek a fejezeteknek a lényegét, a könyv többi része könnyen érthető lesz.

A sinológusok és fordítók a mai napig fáradoznak azon, hogy megtalálják a *Dao* megfelelő fordítását a különböző nyelvekben. Az első siker, vagy majdnem siker a bibliai „Út” fogalom volt. A *Dao* szó szerinti fordítása valóban az Út. De amikor Jézus azt mondja, hogy „Én vagyok az út, az igazság és az élet” (János 14:6), azt hirdeti, hogy „Senki sem mehet az Atyához, csakis énáltalam”. Ugyanakkor a *Dao*, Laozi szerint, maga az eredendő Mindenható, minden dolgok Anyja, és nem pusztán az Út valami felé. Ennek az ellentmondásnak a feloldása vezetett az angol [és magyar] nyelv egyik jelentős bővüléséhez, nevezetesen a *Dao* szó angol [és magyar] szókészlethez való hozzáadásához. Ebből erednek a *taoizmus* és a *taoista* szavak. Sok elődömhöz hasonlóan minden további nélkül elfogadom ezt a megoldást, fenntartva a szó szerinti „út” alternatíváját is.

A *Daodejing* másik kulcsszava természetesen a *De*. Habár a szó tizenhat fejezetben is felbukkan, körvonalai nem olyan világosak, mint a *Dao*-é. Ez a homályosság nem véletlen, hiszen a *De* nem más, mint a *Dao* emanációja vagy megvalósulása. Ahogyan azt Laozi mondja a 21. fejezet elején: „A Hatalmas *De* működése egyedül a *Dao*-t követi.” Tehát semmi más teendőnk nincs, mint követni a *Dao*-t, és ugyanott lesz a *De* is. Ebben a tekintetben a szó értelmezését nem szabad kizárólag az „erkölcsi feddhetetlenség” vagy „erény” kifejezésekre korlátozni, ahogy már Laozi idejében is tették. Mégis nagyon sok fordító az „erény” kifejezést használja. Arthur Waley

„erő”-t mond, talán az „erény” és az „életerő” etimológiai összefüggése alapján. A „De” annak idején egy dicsőítő kifejezés volt, mellyel a feudális uralkodó érdemdús kormányzását illették. Ennek a homályosságnak az elkerülése érdekében úgy döntöttem, hogy ebben az esetben is – akárcsak a *Dao*-nál – maradok a *De* átíratnál. Viszont használni fogom az „erény” szót is ott, ahol Laozi bírálja a kifejezés köznapi használatát. Ha meg akarjuk érteni a *De* jelentését, tisztában kell lennünk azzal, hogy a *De* vagy 德 karakter homonim és felcserélhető a *de* vagy 得 karakterrel, melynek jelentése „kap”, „szerez”, „elér”. Laozi erre a másik *de*-re gondolhatott, amikor a *De* szót a *Dao* elérése kapcsán használja, tehát arra, hogy „elérni”. A két *de* összekapcsolódásának bizonyítására elég azt észrevenni, hogy a 38. fejezetben a 德 írásjegy kilenc sorban is megjelenik, míg a 39.-ben a 得 karakter hét sorban is kulcsszónak bizonyul.

Amikor Laozi a *Dao* különböző dimenzióit, valamint a hozzá vezető utakat kutatta, nem pusztán metafizikai diskurzust folytatótt. A kor, melyben élt, nem engedélyezett efféle fényűzést. Az ő célja egy tévedhetetlen modell kidolgozása volt, mely által minden gond, társadalmi, politikai vagy személyes probléma megoldható. Ezt a modellt magában a *Dao*-ban találta meg, vagy, ha úgy tetszik, a Természetben vagy az Univerzumban, aminek a *Dao* a szülőanyja. Ebben a modellben nem az aktivitás, nem az agresszió vagy a csodaszerek a mérce, éppen ellenkezőleg, az aktivitás hiánya és a versengés- vagy erőszakmentesség. Az angol romantikus költő, William Wordsworth szavaival: ez az „okos passzivitás”. Laozi szótárában ez a *wuwei* avagy 無為, vagyis a „nem-cselekvés”. Ez a ki-

fejezés nem Laozi találmánya, használták a kortársai is, habár nem volt annyira elterjedt, mint a *Dao* és a *De*. A kifejezés csak egyszer tűnik fel Konfuciusz *Beszélgetések és mondások* című művében, míg a *Daodejing*nek legalább tíz fejezetében. Figyeljék meg jól a 48. és a 63. fejezetet! A *wuwei* eszméje központi helyet foglal el Laozi filozófiájában, mert benne testesül meg gyakorlatias bölcsessége, mely azon az elképzelésen alapul, hogy a *Dao* minden erő és bölcsesség forrása.

A „nem-cselekvés” a „létezés” egy állapota, egyben az ügyek megoldásának egy módja. Röviden arról van szó, hogy megszabadulunk saját akaratunktól, és a *Dao* természetes útjait követjük; ily módon minden a lehető legjobb hatásfokkal, valamint legkisebb erőfeszítéssel és költséggel oldódik meg. A fordítók próbáltak olyan kifejezést találni, mely magába foglalja a *wuwei* gazdag jelentéstartalmát, és ebből olyan megoldások születtek, mint a „kényszer nélküli cselekvés”, „nem tudatos cselekvés”, „tevékenységmentesség”, „inaktivitás”, „erőfeszítés nélküli cselekvés” stb. Én is próbáltam egy általános megoldást találni, ami bárhová beilleszthető, de akárcsak sok más fordító hasonló kísérlete, az én „általános” megoldásom is túlságosan korlátozónak bizonyult. Sok kísérletezés után arra jutottam, hogy az a legjobb, ha – taoista módjára – visszatérek a nyers, változatlan, paradox „nem-cselekvés” kifejezéshez, a „nem-létező” párjához. Néha átváltok a „semmit sem cselekedni” igei alakra, ha a szövegkörnyezet ezt kívánja.

Stílus

Laozi retorikájának egyik fémjele a paradoxonok gyakori használata. Ez a sajátosság abból a metsző tisztánlátásából fakad, amellyel Laozi a világ visszásságait szemléli. Ő maga így definiálja a paradoxont: „igaz állítás, mely az ellentétének tűnik”. Azt az általános jelenséget fedi fel, hogy ami abszurdnak tűnik, akár igaz is lehet. Példák akadnak bőven: „A nagyszerű zenében kevés a hang”; „A nagyszerű Képmásban nincs forma”; „A bölcs háttérben marad, mégis elé kerül”.

Amilyen gyakran használja a paradoxonokat Laozi, ugyanolyan szívesen nyúl a közhelyszerű analógiákhoz is, melyeket a természeti jelenségek megfigyeléséből vesz. Például a „legfőbb Jót” a vízhez hasonlítja, „a víz mindennek jó, hasznára való, de nem kelt viszályt”. Egy nagy ország kormányzásának művészetét egy „kis hal főzéséhez” hasonlítja, mivel a kicsi és törekeny hallal óvatosan kell bánni és nem szabad túl sokat keverni. Ezek az analógiák nagyon meggyőzőek tudnak lenni, és fontos kiegészítői az intellektuálisan nagyobb kihívást jelentő paradoxonoknak.

Laozi irodalmi géniuszának további megnyilvánulása a költészete. Költészet alatt nemcsak a verseket értem, hanem tömör prózai stílusát is. Valójában nem mindig könnyű megkülönböztetni a prózáját a verseitől. Sok prózai mondata mára szállóigévé vált, például az, hogy az „ezermérföldes utazás egyetlen lépéssel kezdődik”.*

---

* Lao-ce: *Tao te King. Az Út és Erény könyve*. Ford. Weöres Sándor. Balassi, Budapest, 1996. 95. (64. fejezet.)

Azonban a versei azok, melyek tanításait igazán emlékezetessé tesszik, a rímek segítenek megtalálni a mondat végét és a sorok hovatartozását. Ez rendkívül fontos, ugyanis a klasszikus kínai nyelvben az olvasást nem segíti központozás. Laozi költészetének része a parallelizmus vagy az ismétlődés, mikor is egy szintaktikai minta vagy egy szó ismétlődik az egész versszakban. Az ilyen ismétlődések kiemelik azt, amit a szerző nyomatékosítani akar, és kitörölhetetlenül rögződnek az olvasó memóriájában.

Fordítás és kommentárok

Minden fordító az eredeti szöveg szelleméhez és betűjéhez való hűség, valamint a fordított szöveg olvasmányossága és olvashatósága közötti középutat és egyensúlyt keresi. Különösen nagy kihívás ez egy olyan klasszikus mű fordításánál, mint Laozi *Daodejingje*, ugyanis jelen esetben nem csupán egy gondolati mű, hanem egy valódi irodalmi alkotás tolmácsolásáról beszélünk. Igyekeztem a lehető legtöbbet megőrizni az eredeti mű irodalmiasságából, hogy a kedves olvasó hasonló élményben részesüljön, mint az, aki kínai nyelven olvassa a művet. Laozi nyelvezetének szépsége – mely meghatározza és egyben tükrözi gondolatainak szépségét – elveszne az angol fordításban, ha csupán prózai parafrázis lenne. Az eredeti szépség jó része természetesen elvész a fordításban, különösen a rímek. Meg sem próbálom ezeket egy az egyben visszaadni, mert – tapasztalatom szerint – a kínai versekkel folytatott hasonló kísérletek

csupán elmés mondókákat eredményeznek. Amit biztosan nem akartam, és szerencsére nem is állt módomban megtenni, hogy olyan fordítást készítek, mely közelebb áll az Erzsébet-kori költészethez, mint a hiteles fordításhoz. Arra biztatom olvasóimat, hogy kicsit lépjenek ki a komfortzónájukból, hogy értékelni tudják – habár fordításban – egy idegen irodalom szokatlan kadenciáját. A jó hírem az, hogy igenis létezik a költői szabadság, még az anyanyelvű irodalomban is.

A fordítás kiegészítéseként minden egyes fejezetet kommentárral láttam el, amelyben szövegszerkezeti és értelmezési kérdésekre térek ki. Ezek elsősorban olyan kulcsfontosságú kínai karakterekre vonatkoznak, amelyeknek több értelme van, vagy hasonló a kiejtésük más karakterekhez. Az volt a célom, hogy történeti és nyelvészeti támpontot nyújtsak az olvasónak a bonyolultabb részek megértéséhez. E megértési folyamatban egyfajta idegenvezetőként szolgálok, anélkül azonban, hogy a végső válaszok tudójának vallanám magam. Ahelyett, hogy kész, szépen csomagolt terméket nyújtanék át, azt állítván, hogy ez az, amit Laozi mond, és ez az, amit az olvasónak tudni érdemes, inkább arra hívom őket, hogy legyenek részesei ennek a nyitott és még alakulóban lévő fordítási és értelmezési folyamatnak. Ugyanakkor, minden erőmmel igyekszem elkerülni, hogy a mondataim beárnyékolják Laozi mondandóját. Olvassák el először Laozi sorait, töprengjenek el fölöttük, aztán, ha segítségre vagy támpontra van szükségük, olvassák el a kommentárt, fogadják el, vagy vessék el azt, belátásuk szerint. Remélhetőleg ennek a folyamatnak a járulékos haszna az lesz, hogy az olvasók – a kétnyelvű

szöveg és a kommentárokból felbukkanó kínai karakterek segítségével – kapcsolatba kerülnek az írott kínai nyelvvel.

Egyszerűsített és hagyományos karakterek

A kínai karakterek évezredek fejlődésen mentek keresztül. Az egyszerűsített írásjegyeket 1956-ban vezették be a Kínai Népköztársaságban, és ez lett a szabvány a szárazföldi Kínában, valamint Szingapúrban. A korábbi írásjegyeket ettől kezdve komplex vagy hagyományos karaktereknek nevezték. Mai napig ez a szabvány Tajvanon, Hongkongban, Makaón és sok helyen a kínai diaszpórában. A kínai klasszikusokat az anyaországban is hagyományos karakterekkel nyomtatják, de az egyszerűsített írásjegyek használatának egyre erőteljesebb terjedése jellemző.

Pinyin

A kommentárokból, valamint a bevezetőben megjelenő karakterek mellett feltüntetjük azok fonetikus átírását is, amit *pinyin*ként ismerünk. A kínai karakterek latin betűs átírásának rendszere, a Wade–Giles-rendszer már több mint száz éve használatban van. Ez egy saját logikát követő, fonetikus rendszer, amely nagyon hasznosnak bizonyult az angol könyvkiadásban. Ezen a rendszeren keresztül került be a *Tao* szó az angol nyelvbe, azt a szabályt követve, hogy

a magánhangzót megelőző *t* nem aspirált „t”, (mint a *t* az angol „style” szóban), szemben azzal a *t*-vel, melyet hiányjel követ (t’ao) – utóbbit úgy kell kiejteni, mint az angol *t* mássalhangzót a „tower” szóban. Hasonlóképpen, hiányjellel különböztetik meg az aspirált *p’* és *k’* hangokat a nem aspirált megfelelőiktől, mint például az angol „spell” és „skill” szavakban. E szabály szerint a 德 karakter kiejtése Wade–Giles szerint *te*, mert a „t” itt nem aspirált.

1958-ban a Kínai Népköztársaságban megjelent egy új latin betűs átírás, a *pinyin* rendszer. A *pinyin* szó szerint hangátírást jelent. Az új rendszer szerkezete nagyon közel áll a Wade–Giles-féle átíráshoz, két lényeges különbséggel.

Az egyik az aposztróf eltörlése. Így a Wade–Giles-féle *p’*, *t’*, *k’* helyett a *p*, *t*, *k* jelöli az aspiránsokat, míg a *b*, *d*, *g* betűk jelölik a régi rendszer nem aspirált *p*, *t*, *k* hangját. E szerint a *Tao* helyett *Dao*, *Te* helyett pedig *De* írandó. A kiejtés persze nem változott, csak az írás.

A másik fontos különbség a *c*, *ch*, *q*, *x*, *z* és *zh* használata a nyugati nyelvek fonémakészletétől eltérő fonémák jelölésére. A *c* betű kiejtése „ch”; a *ch*-t úgy ejtjük, mint a vastag „csh” hangot, fölfele görbülő nyelvvel; a *q* kiejtése egy vékony „tyh” hang; az *x* egy vékony „hsz” hang; a *z* olyan, mint a „c” vagy „dz” hang; és végül a *zh* olyan, mint egy vastag „cs” hang, felfele görbülő nyelvvel ejtve. Ehhez kapcsolódik még az *i* betű, amely a *c*, *ch*, *q*, *x*, *z* és *zh* után az öt megelőző mássalhangzó megnyúlását mutatja. Így a *zi* mássalhangzót a „Laozi”-ban „dzzz”-nek ejtjük.

Egy további, kevésbé fontos különbség a Wade–Giles-féle *j* betű helyett bevezetett *r*. Így a konfuciánus 仁 érték (emberség) átírva

BEVEZETÉS

ren, nem pedig *jen*. Ugyanakkor a *j* betű visszakapta szabályos angol fonetikus szerepét, így az olvasók tudhatják, hogy a „Beijing” kiejtése „peitying”, nem pedig „beidzsing”. Hasonló a *jing* hangzása a *Daodejing*ben.

Kezdetekben volt némi ellenállás a szokás hatalma, valamint a politikai ellentétek miatt, de miután a Kínai Népköztársaság 1970-ben visszakapta helyét az ENSZ-ben mint a Biztonsági Tanács állandó tagja, a *pinyin* bevezetése elkerülhetetlenné vált. Mára a *pinyin* rendszer nemzetközileg elfogadott, olyannyira hogy már az amerikai Kongresszusi Könyvtár és jó nevű sinológusok sora alkalmazza, habár néhányan kitartanak a régi Wade–Giles-rendszer mellett. Remélhetőleg ez a párhuzamosság lassan kikopik majd.